

listas de la geografía física tienen sin duda cabida (en este aspecto, también insistía T. Unwin). Por otra, el debate sobre el futuro de nuestra disciplina, como comunidad institucionalizada de geógrafos, sigue abierto. Esto a pesar de que los saberes espaciales y territoriales sean considerados imprescindibles para la sociedad. Por último, entre los elementos del estudio teórico de la geografía que salen reforzados en la obra, cabe destacar las filosofías de la modernidad reciente y la posmodernidad, la teoría feminista y la geografía regional renovada, que comienza a afirmarse. Por el contrario, las contribuciones de A. von Humboldt, K. Ritter y P. Vidal de la Blache, así como de la geomorfología (en su intento de convertirse en la rama hegemónica de la geo-

grafía física), se devalúan de manera notable.

Rubén C. Lois González

Universidade de Santiago de Compostela
Departamento de Xeografía
xerulois@usc.es

Javier Martín Vide

Universitat de Barcelona
Departament de Geografia Física i Anàlisi Geogràfica Regional
jmartin@trivium.gh.ub.es

Juan I. Plaza Gutiérrez

Universidad de Salamanca
Departamento de Geografía
jip@usal.es

RAMIRO I ROCA, Enric

Aproximació a l'escola valenciana de geografia

Madrid i València: Biblioteca Nueva i Universitat de València, 2002

(Col. Història, 19); 260 p. Pròleg de Vicent Soler

ISBN 84-370-5375-7 i 84-9742-060-8

Ha existit o existeix encara una escola valenciana de geografia? Sembla que així hauria de ser com a reunió de la comunitat de deixebles sembrada i abonada pel mestratge del professor Antonio López Gómez durant la seva estada a la Universitat de València (1956-1969). Tanmateix, us avanço que la conclusió a la qual arriba Enric Ramiro en aquest llibre, i que us recomano ja des d'ara, no és pas afirmativa. L'autor ho analitza detingudament en base, sobretot, a les opinions versades en les entrevistes que figuren a la segona part del llibre. Llevat d'un sol cas, els entrevistats neden i guarden la roba sobre el tema: sí, però no. Tot depèn del que entenguem per escola, per geografia, i... per valencià! Tanmateix, però, si bé no sembla que hi hagi cap dubte sobre l'existència d'una comunitat de docents i

d'investigadors amb idees compartides en la tradició de l'humanisme de López Gómez, es considera molt més dubtosa la seva continuïtat com a grup cohesionat amb interessos professionals i cívics harmònics, la qual cosa no vol dir idèntics.

Segons l'autor, l'evolució del grup de geògrafs valencians de darreries dels anys seixanta va sofrir les batzegades —evidentment, exagero el to— de tres circumstàncies ben diverses, les quals l'abocarien en la impossibilitat d'agregar-se com a escola. En primer lloc, cal tenir present l'efecte centrífug que va suposar la divisió de l'àmbit universitari valencià amb la creació de les universitats d'Alacant i Jaume I de Castelló successivament. La figura incontestable de López Gómez hauria estat suficient per animar un efecte centrípet? Sigui com sigui, la seva par-

tença va ser gairebé coetània a aquella divisió a començament de la dècada dels anys setanta i no es va veure acompanyada per una renovació en el lideratge acadèmic. És més, amb una actitud que remarca el seu capteniment i liberalitat, el professor López Gómez no va pas voler menar un mestratge a distància, de Madrid estant, malgrat que fins al seu traspàs no va perdre mai el contacte amb els seus antics deixebles valencians.

La segona circumstància adversa es va gestar precisament durant la dècada dels anys setanta, la dècada decisiva, quan es va suscitar l'esmicolament temàtic dels estudis de geografia. A poc a poc, i arreu, no només a València, es posà en solfa el concepte de regió que havia guiat la recerca geogràfica fins aleshores i s'adoptaren nous paradigmes científics de referència. De retruc, la majoria dels professionals i de les professionals de la geografia s'allunyaren del generalisme tradicional per especialitzar-se en les problemàtiques territorials més diverses. Els entrevistats de la segona part del llibre es faran ressò, una vegada i una altra, d'aquest fenomen, el qual va esclatar de manera oberta durant la dècada dels anys vuitanta. L'esquarterament de la geografia acadèmica en tres àrees de coneixement independents, o el dinamisme més gran dels grups temàtics respecte del conjunt de l'AGE (Associació de Geògrafs Espanyols), són exemples d'aquells anys i de l'àmbit estatal, que els mateixos entrevistats addueixen per il·lustrar el fraccionament d'interessos, el qual també quallà entre els geògrafs valencians. Finalment, a la dècada dels noranta, el procés de dispersió va culminar amb la redacció dels nous plans d'estudi de geografia. En seria aproximadament la certificació. Tot això ha significat un entorpiement molt important per a la comunicació científica entre els geògrafs.

La tercera circumstància que caldria destacar en la fallida d'una escola valenciana de geografia, i Ramiro ho fa ben interessadament, és la migrada relació entre

els ensenyants universitaris i els de les escoles secundàries. Segons Ramiro, aquesta desvinculació ha impedit la difusió «cap avall» dels enfocaments i recerques geogràfiques elaborades a la universitat i desvirtua tot tipus d'escola autoproclamada o no. Comparteix des d'aquestes ratlles la reflexió implícita de Ramiro entorn del caràcter piramidal d'una escola amb fluxos «cap avall» però també «cap amunt»: els universitaris haurien de captar i recollir les desiderates dels professors d'institut i dels mestres més decididament.

Una piràmide que hauria de disposar d'altres bases socials interessades en la geografia. En aquest context, l'autor es lamenta de l'absència al País Valencià d'institucions semblants a la Societat Catalana de Geografia o bé l'Associació de Geògrafs Professionals de Catalunya, les dues citades expressament per Ramiro.

En l'epíleg als dos capítols introductoris del llibre, Ramiro sintetitza prou bé l'efecte d'aquestes tres circumstàncies suares pomenoritzades: «En definitiva, podem arribar a la conclusió que l'Escola Valenciana de Geografia existí en un primer moment, quan el nucli d'iniciadors era reduït i va compartir un clar mestratge, una temàtica i unes característiques comunes. La multiplicació del professorat universitari i la diversificació de les àrees de coneixement geogràfic va produir una especialització creixent. Així mateix, tot un conjunt de noves mesures i nous costums provocà paral·lelament una relaxació de les rutines instal·lades fins aqueix moment i l'aparició de visions mancades de la coordinació necessària. Aqueixa situació ha entrebancat la continuació d'una tendència comuna que agrupà i diferencià suficientment els geògrafs valencians respecte als seus veïns com per a considerar-los una escola amb personalitat pròpia» (p. 131).

De tota manera, el plat fort del llibre són les entrevistes (p. 133-237) que l'autor va efectuar als testimonis d'excepció del desballestament de l'Escola entre els

anys 1995 i 1997 per incloure-les a la seva tesi doctoral (*Institucionalització i difusió de la Geografia Escolar: la percepció del professorat de la comarca de la Ribera*, Universitat de València, 1998). A hores d'ara, dues d'aquelles converses ja són, malauradament, del tot irrepetibles. És per això que l'ofertament d'aquest material de primera mà és molt i molt d'agrair. Només, però, un retret. No tinc pas cap dubte que a la tesi doctoral d'Enric Ramiro hi figuraven sengles entrevistes amb Conxa Domingo i amb Joan Mateu, atès que en transcriu diversos fragments al llarg dels dos capítols introductoris del llibre (p. 15-133). És per això que no m'explico la seva absència en aquesta publicació.

José M. Bernabé, catedràtic d'Anàlisi Geogràfica Regional de la Universitat de València.

Eugenio L. Burriel, catedràtic de Geografia Humana de la Universitat de València.

Antonio Gil Olcina, catedràtic d'Anàlisi Geogràfica Regional de la Universitat d'Alacant.

Vicente Gozálviz, catedràtic de Geografia Humana de la Universitat de València.

Antonio López Gómez, catedràtic emèrit de la Universitat Autònoma de Madrid.

José Quereda, catedràtic d'Anàlisi Geogràfica Regional de la Universitat Jaume I.

Joan Romero, catedràtic de Geografia Humana de la Universitat de València.

Vicenç M. Rosselló, catedràtic de Geografia Física de la Universitat de València.

Consuelo Serrano, catedràtica de Didàctica de les Ciències Socials de la Universitat de València.

Fernando Vera Rebollo, catedràtic d'Anàlisi Geogràfica Regional de la Universitat d'Alacant.

Vicent Vicens Cortina, antic professor de l'Escola Normal de Magisteri de Xest.

Ultra parlar sobre la seva formació com a geògraf o geògrafa, cada persona entrevistada també exposava el seu punt de vista sobre l'estat actual dels estudis geogràfics al País Valencià. Naturalment, cada conversa es clou amb uns comentaris sobre el reconeixement de l'Escola Valenciana de Geografia. De respostes n'hi ha per a tots els gustos. Donar-vos-les ara, fins i tot telegràficament, seria indegudament prolix per a una ressenya. Llegiu-vos-les senceres i sense retalls!

Pau Alegre

Universitat Autònoma de Barcelona
 Departament de Geografia
 pau.alegre@uab.es